

درس هشتم

بازگشت

خطاب خداوند به حضرت داود (ع)
اشتیاق فراوان خداوند برای توبه بندگانش

خدای متعال به حضرت داود عَلَيْهِ السَّلَام فرمود:

«ای داود! اگر آنان که از من روی گردانده‌اند می‌دانستند که چگونه انتظار آنها را می‌کشم و شوق بازگشتشان را دارم، بدون شک از شوق آمدن به سوی من جان می‌دادند و بندبند وجودشان از محبت من از هم می‌گسست.»^۱

ص غ تصمیم‌های جدید همواره برای تکمیل پیمان‌های قبلی و پیمودن ادامه‌ راه نیست، گاه تصمیم‌های جدید برای

بازگشت از مسیری است که چندی به غلط پیموده شده و آثار زیان‌باری برجای گذاشته است. این گونه تصمیم‌ها «توبه» نام دارد. در این درس می‌خواهیم بدانیم حقیقت توبه چیست؟ و بازگشت حقیقی چه ویژگی‌هایی دارد؟

۱- «یا داوود! لَوْ عَلِمَ الْمُدْبِرُونَ عَنِّي كَيْفَ انْتِظَارِي لَهُمْ وَشَوْقِي إِلَيْهِمْ لَمَاتُوا شَوْقًا إِلَيَّ وَ لَتَفَرَّقَتْ أَوْصَالُهُمْ.» میزان‌الحکمه، محمدی ری شهری، ج ۴، ص ۲۷۹۷.

۱. در بین مخلوقات کدام یک می تواند بر علیه موانع درونی قیام کند؟ پاسخ: انسان
۲. نمونه ای از افراد توبه کننده در زمان امام موسی کاظم (ع) را ذکر کنید؟ پاسخ: بُشَر بن حارث
۳. انسان در میان مخلوقات می تواند علیه خود نیز قیام کند این جمله به چه معناست؟

عبد یا آزاد؟

صدای ساز و آواز بلند بود. هرکس که از نزدیک آن خانه با شکوه می گذشت، می توانست حدس بزند که در درون خانه چه خبر است! بساط عیش و میگساری پهن بود و جام شراب پیایی نوشیده می شد.

زنی که در آن خانه خدمت می کرد، بیرون آمد تا زباله ها را در کناری بریزد. در همین لحظه مردی که آثار عبادت از چهره اش نمایان بود، از آنجا می گذشت. از آن زن پرسید:

صاحب این خانه بنده است یا آزاد؟

زن گفت: آزاد. صاحب چنین خانه ای که بنده نیست!

آن مرد گفت: معلوم است که آزاد است. اگر بنده می بود، بندگی می کرد و حرمت صاحب خود را نگه می داشت و این بساط را پهن نمی کرد.

رد و بدل شدن این سخنان موجب شد که خدمتکار مدت بیشتری در بیرون خانه مکث کند. هنگامی که برگشت، اربابش پرسید: «چرا معطل کردی؟»

خدمتکار ماجرا را تعریف کرد و گفت که، مردی با چنین وضع و شمایی می گذشت و چنان پرسشی کرد و من چنین پاسخی دادم.

شنیدن ماجرا، صاحبخانه را چند لحظه در اندیشه فرو برد. جمله «اگر بنده می بود، بندگی می کرد و حرمت صاحب خود را نگه می داشت» چون تیری بر قلبش نشست و او را تکان داد. یکباره از جا برخاست و به خود مهلت پوشیدن کفش را نداد. با پای برهنه به دنبال گوینده سخن رفت. دوید تا خود را به گوینده سخن، که امام موسی کاظم علیه السلام بود، رساند. در حضور امام توبه کرد و تا زنده بود به پیمان خویش وفادار ماند. بُشَر بن حارث که تا آن روز در زمره اشراف زادگان و عیاشان قرار داشت، در سِلک مردان پرهیزکار و خداپرست درآمد.^۱

انقلاب علیه خود

در میان مخلوقات، انسان موجودی است که علاوه بر ایستادگی در برابر موانع بیرونی، می تواند در برابر موانع درونی نیز ایستادگی کرده و حتی علیه خود انقلاب کند: **بدین معنا که می تواند با پیروی از عقل، علیه تمایلات ناپسند خود قیام کند و انقلاب نماید** ^۱

۱- داستان راستان، مرتضی مطهری، داستان ۴۴

۴. توبه در لغت به چه معناست؟ پاسخ: توبه در لغت به معنی بازگشت است

۵. توبه در مورد بندگان خدا به چه معناست؟ شهریور ۹۸ تهرمی

۶. "توبه در مورد بندگان یعنی بازگشت از گناه به سوی خداوند." آن چه زمانی اتفاق می افتد؟

بررسی

با توجه به آنچه در سال های قبل درباره «نفس اماره» و «نفس لوامه» و «خود دانی» و «خود عالی» آموخته اید، به سؤال زیر پاسخ دهید:

مقصود از انقلاب علیه خود چیست؟ کدام خود، علیه دیگری انقلاب می کند؟ منظور از انقلاب علیه خود این است که یکی از این دو خود (خود عالی یا دانی) علیه خود دیگر قیام کند و او را به کنار بزند. به عنوان مثال اگر انسان با پیروی از نفس اماره، تن به تمایلات ناپسند دهد و آلوده به گناه شود، علیه گرایش های خود یا همان خود عالی قیام کرده است. از سوی دیگر اگر انسان علیه تمایلات ناپسند خود قیام کند، خود عالی او علیه خوددانی وی انقلاب کرده است.

حقیقت توبه

توبه در لغت به معنای بازگشت است و در اصطلاح دینی، (به معنای بازگشت از گناه به سوی خداوند و قرار گرفتن در دامن عفو و غفران اوست) این حالت وقتی رخ می دهد که انسان از گناه پشیمان شده و قصد انجام آن را نداشته باشد (با بازگشت بنده گناهکار، خداوند نیز به سوی او باز می گردد و درهای رحمتش را به رویش می گشاید و آرامش را به قلب او باز می گرداند).

همین که انسان بعد از انجام گناه، در دل احساس پشیمانی کند و زبان حالش این باشد که: «چقدر بد شد! چرا به فرمان خدا بی توجهی کردم؟ دیگر این کار را انجام نمی دهم» توبه انجام شده و گناه بخشیده می شود. امام باقر علیه السلام می فرماید: «برای توبه کردن پشیمانی کافی است.»

چنین انسانی واقعاً در دل «استغفرُ الله» را گفته است، گرچه آن را بر زبان جاری نکرده باشد. اما (در صورتی که فرد با زبان «استغفرُ الله» بگوید اما در قلبش پشیمان نباشد و قصد انجام دوباره آن گناه را داشته باشد، چنین کسی توبه نکرده است).

توبه و پاکی

گناه، آلودگی است و توبه، پاک شدن از آلودگی هاست. توبه گناهان را از قلب خارج می کند و آن را شست و شو می دهد. به همین جهت این عمل را «پیرایش» یا «تخلیه» نیز می گویند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید:

التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ
كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ

کسی که از گناه توبه کرده
مانند کسی است که هیچ گناهی نکرده است.

پیرایش انسان از گناه با توبه / حدیث پیامبر (ص)

۷. توبه در مورد خدا به چه معناست؟

۸. در چه صورت توبه انجام شده و گناه بخشیده می شود؟ حدیث امام باقر (ع) را در این رابطه را بیان کنید؟

۹. در چه صورتی خداوند توبه و استغفار فرد را نمی پذیرد؟

۱۰. وقتی پشیمانی قلبی نباشد توبه صورت نگرفته است. ص غ

۱۱. پیرایش یا تخلیه به چه معناست؟ (شکل دوم سوال: چرا به توبه پیرایش یا تخلیه میگویند؟)

۱۲. با توبه همه ی گناهان حتی شرک نیز آمرزیده می شود. ص غ

۱۳. توبه چگونه گناهان را به حسنات تبدیل می کند؟ فرداد ۹۹ انسانی و دی ۹۸ انسانی

امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید :
التَّوْبَةُ تُطَهِّرُ الْقُلُوبَ
وَتَغْسِلُ الذُّنُوبَ
پیرایش انسان از گناه با توبه / حدیث امام علی (ع)
توبه دل ها را پاک می کند
و گناهان را می شوید.

در اینجا باید به چند نکته توجه کرد :

۱- با توبه همه گناهان حتی شرک هم آمرزیده می شود.

خداوند به پیامبرش پیام می دهد که :

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ
بگو ای بندگان من که بسیار به خود ستم روا
داشته اید،

از رحمت الهی نا امید نباشید،

خداوند همه ی گناهان را می بخشد،

چرا که او آمرزنده ی مهربان است.

آمزش همه ی گناهان با توبه
مَعْلُوبٌ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ
عَلَنْ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
مَعْلُوبٌ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ^۲

۲- توبه نه تنها گناه را پاک می کند، بلکه اگر ایمان و عمل صالح نیز به دنبال توبه بیاید، گناهان را به

حسنات تبدیل می کند. خداوند می فرماید: «کسی که باز گردد و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد،

خداوند گناهان آنان را به حسنات تبدیل می کند زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است.»^۳

۱۴- توبه در جوانی آسان تر است و خداوند توبه جوانان را بسیار دوست دارد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

می فرماید: «کسی نزد من محبوب تر از جوان توبه کار نیست.»^۴

۱۵- در توبه همیشه باز است، اما توفیق توبه همواره میسر نیست. باید لحظه های توفیق را شکار کرد

و خود را در دامن مهر خداوند انداخت.

۱۶- تکرار توبه، اگر واقعی باشد، نه تنها به معنی دور شدن از خداوند نیست، بلکه موجب محبوب

شدن انسان نزد خداوند و جلب رحمت او می شود. خداوند می فرماید :

خداوند کسانی را که زیاد توبه می کنند، دوست دارد

و پاکیزگان را دوست دارد.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ
وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ^۵

تکرار توبه واقعی، موجب محبوب شدن نزد خداست

۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۱۲۹.

۲- سوره زمر، آیه ۵۳.

۳- سوره فرقان، آیه ۷۰.

۴- مشکاة الانوار، طبرسی، ص ۱۷۰.

۵- سوره بقره، آیه ۲۲۲.

۱۴. توبه در چه زمانی آسان تر است ؟

۱۵. آیا در توبه همیشه باز است؟

۱۶. با توجه به آیه شریفه «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ» نتیجه تکرار توبه، اگر واقعی باشد، چیست؟ شهریور ۹۸ تهرینی

۱۷. تکرار توبه به چه معناست؟

۱۸. در عبارت قرآنی « **إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ** » ، چرا خداوند مهربان، بسیار توبه کنندگان را

دوست دارد؟ فرداد ۹۹ تهرمی

بنابراین **۱۷**) اگر کسی گناهی مرتکب شد و توبه کرد، اما توبه‌اش را شکست و دوباره مرتکب گناه شد) هیچ مانعی ندارد که باز هم توبه کند و از خداوند عذرخواهی نماید؛ چراکه خداوند کسی را که فوراً از گناه خود ناراحت می‌شود و بسیار توبه می‌کند، دوست دارد! **۱۸**) (زیرا می‌بیند چنین فردی، با اینکه در دام گناه افتاده، اما قلبش نزد اوست و به سرعت از عمل خود پشیمان می‌شود) **۱۸**

نمونه

امام باقر (علیه السلام) به یکی از یاران خود فرمود:

ای محمدبن مسلم! گناهان مؤمن، وقتی که از آنها توبه می‌کند، بخشیده شده است. پس مؤمن، باید بعد از توبه کردن، عمل را از نو آغاز کند و زندگی را از سر گیرد. البته آگاه باش که این امتیاز فقط برای اهل ایمان است.

محمدبن مسلم از امام سؤال کرد: اگر مؤمن بعد از توبه و استغفار باز هم به طرف گناه بازگشت، آن وقت چه می‌شود؟

امام فرمود: ای محمدبن مسلم! تو خیال می‌کنی مؤمن از گناهِش پشیمان می‌شود و از آن استغفار می‌کند، اما خداوند توبه او را قبول نمی‌کند!

محمدبن مسلم بار دیگر می‌پرسد: حال اگر این توبه شکستن را بارها تکرار کند و پس از هر گناه باز هم توبه کند و از خدا طلب بخشش نماید، باز هم قبول است؟

امام در جواب فرمود: هر وقت مؤمن با استغفار و توبه به سوی خدا باز گردد، **عین** خدا هم با بخشش به سوی او باز می‌گردد. سپس امام این آیه را خواند: «**اوست که توبه بندگان را می‌پذیرد و گناهان را می‌بخشد و می‌داند که چه می‌کنید.**» **۱**

← اشاره به توبه خداوند

سپس امام به محمدبن مسلم تذکر داد و فرمود: مراقب باش مؤمنین را از رحمت خدا مأیوس نکنی!

حیله‌های شیطان

شیطان، برای دور کردن انسان از توبه، تلاش فراوان می‌کند و با حیله و فریب مانع توبه انسان‌ها می‌شود، برخی از حیله‌های وی عبارت‌اند از:

۱- **نامید کردن از رحمت الهی** (ابتدا انسان را با این وعده که «گناه کن و بعد توبه کن!» به سوی

۱۹. راه دور کردن بنده از توبه توسط شیطان کدام است؟ پاسخ: حیله و فریب

۲۰. حیله‌های شیطان برای دور کردن انسان از توبه کردن را بنویسید؟

۹۸

پاسخ: ۱. نامید کردن از رحمت الهی ۲. به تاخیر انداختن توبه (تسويف) ۳. گام به گام کشاندن به سوی گناه

۲۱. از حیله‌های شیطان نامید کردن از رحمت الهی (وعده « گناه کن و بعد توبه کن ») است آن را توضیح دهید. شهر یور ۹۸ تهرمی

۲۲. از حيله های شيطان «تسويف» (يا به تاخير انداختن توبه) را توضيح دهيد. و اين حيله بيشتتر براي گمراه كردن

چه كسانی به كار می رود؟ دی ۹۸ انسانی و شهریور ۹۸ تهری و فرورد ۹۹ انسانی

۲۳. چگونه شيطان از تسويف براي گمراهی جوانان استفاده می كند؟ فرورد ۹۹ تهری و دی ۹۸ تهری

گناه می کشاند و وقتی که او آلوده شد، از رحمت الهی مأیوسش می سازد و می گوید «آب که از سر گذشت چه یک وجب، چه صد وجب.» در این حالت، انسان با خود می گوید که کار از کار گذشته و پرونده علم نزد خداوند آن قدر سیاه است که دیگر توبه ام پذیرفته نیست. درحالی که آدمی، هر قدر هم که بد باشد، اگر واقعاً توبه کند و نادم و پشیمان شود، حتماً خداوند توبه اش را می پذیرد) ^{۲۱}

نا امید کردن از رحمت الهی از حيله های شيطان

بازاً بازاً هر آنچه هستی بازاً
گر کافر و گبر و بت پرستی بازاً
این درگه ما درگه نومیدی نیست
صد بار اگر توبه شکستی بازاً

۲- به تاخیر انداختن توبه (تسويف): «تسويف» از ریشه «سوف» و به معنای امروز و فردا کردن و کار امروز را به فردا انداختن است. به عبارت دیگر، فرد گنهگار دائماً به خود می گوید «به زودی توبه می کنم» و این گفته را آن قدر تکرار می کند تا اینکه دیگر میل به توبه در او خاموش می شود.

این حيله شيطان، بيشتتر براي گمراه كردن جوانان به كار می رود) (به ۲۳) او می گوید تو هنوز جوانی و فرصت توبه داری، بالاخره در آینده می توانی توبه کنی. اما این یک دام است و سبب عادت جوان به گناه می شود، به طوری که ممکن است ترک گناه برایش سخت گردد) ^{۲۳}

۲۵) درست است که هر وقت برگردیم خدا قبولمان می کند، اما اگر انسانی غرق گناه شود، دیگر معلوم نیست که میل به توبه پیدا کند. شاید گناه به قدری بر روحش غلبه کند که هیچ وقت قلبش از گناه پشیمان نشود و وقتی که پشیمانی قلبی نباشد توبه ای صورت نگرفته است) ^{۲۵}

تسويف از حيله های شيطان

همچو آن شخصِ درشتِ خوش سَخُن
در میان ره نشاند او خارِبُن
هر دمی آن خارِبُن افزون شدی
پای خلق از زخم آن پر خون شدی
جامه های خَلق بدیدی زخار
پای درویشان بِخستی زار زار
چون به جد حاکم بدو گفت این بکن
گفت آری برگنم روزیش من
مدتی فردا و فردا وعده داد
شد درخت خارِ او محکم نهاد
گفت روزی حاکمش ای وعده کز
پیش آ در کار ما واپس مغز
تو که می گویی که فردا، این بدان
که به هر روزی که می آید زمان
آن درختِ بد جوان تر می شود
وین گننده پیر و مضطر می شود

۱- رباعیات، ابوسعید ابوالخیر

۲۴. فرد گناه کار می گوید: "به زودی توبه می کنم" این کدام حيله شيطان است؟ پاسخ: تسويف

۲۵. عده ای می گویند که در جوانی گناه می کنند و بعداً از فرصت توبه استفاده می کنند و خدا قبول

می کند آیا این عقیده صحیح است؟

۲۶. از حيله های شيطان گام به گام كشاندن به سوى گناه است آن را شرح دهيد. مثالی بنويسيد.

۲۷. مراحل تکمیلی توبه را نام ببريد. (شکل دوم سوال : آثار و نتایج توبه در زندگی شخص توبه کننده را نام ببريد.)

۲۸. از مراحل تکمیلی توبه، تلاش در جهت دور شدن از گناه را شرح دهيد. شهریور ۹۸ انسانی

خاربن در قوت و برخاستن خارگن در پیری و در کاستن
خاربن هر روز و هر دم سبزتر خارگن هر روز زار و خشک‌تر
او جوان‌تر می‌شود تو پیرتر زود باش و روزگار خود مبرّ

۳- گام به گام كشاندن به سوى گناه^{۲۶} (روش دیگر شيطان برای كشاندن انسان به شقاوت این است که او را گام به گام و آهسته به سمت گناه می‌كشاند تا در این فرایند تدریجی، متوجه زشتی گناه و قبح آن نشود و اقدام به توبه نکند؛ برای مثال، شيطان از همان ابتدا، انسان را به رابطه نامشروع با جنس مخالف دعوت نمی‌کند، بلکه در گام اول سخن از یک دوستی ساده به میان می‌آورد، دوستی‌ای که فقط در حد صحبت و درد دل کردن است. اما در گام‌های بعدی و به صورت تدریجی چنان این دوستی را پیش می‌برد که فرد خود را غرق در فساد و آلودگی می‌بیند) ^{۲۶}

مراحل تکمیلی توبه

توبه یا همان پشیمانی از گناه آثار و نتایج دارد که در زندگی شخص توبه‌کننده خود را نشان می‌دهد؛ از جمله :

۲۷ (۱- تلاش در جهت دور شدن از گناه)^{۲۸} (توبه‌کننده تلاش می‌کند دیگر به سراغ گناهی که از آن پشیمان شده است نرود؛ زیرا انجام آن مساوی با شکستن توبه است که در آن صورت باز هم باید توبه کند. به عبارت دیگر، اگر توبه‌کننده حقیقتاً توبه کرده باشد، گرچه ممکن است به انجام آن گناه وسوسه شود، اما سعی خواهد کرد در عمل از آن دوری نماید؛ یعنی از افراد، مکان‌ها و موقعیت‌هایی^۳ که می‌توانند زمینه‌ساز شکل‌گیری گناه باشند، دوری می‌کند) ^{۲۸}

۱- مثنوی، مولوی، دفتر دوم.

۲- قرآن کریم در مورد این روش شيطان، تعبیر «خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ» را به کار می‌برد؛ یعنی گام‌های شيطان. این تعبیر نشان می‌دهد که روش شيطان در گمراه نمودن افراد، تدریجی و گام‌به‌گام است و شيطان انسان را قدم‌به‌قدم به سوی پرتگاه می‌كشاند. اگر انسان بداند که قرار است روزی با فریب شيطان چه گناهان بزرگی را انجام دهد، به شدت از آن بیزاری می‌جوید و دوری می‌کند اما شيطان، انسان را فوراً به سمت آن گناه نمی‌برد، بلکه گام‌به‌گام و به تدریج قبح و زشتی گناه را در دل او از بین می‌برد تا در نهایت گناه بزرگ را مرتکب شود. قرآن کریم با اشاره به این روش شيطان این نکته را مطرح می‌کند که هدف نهایی شيطان آلوده کردن شما به انجام فحشا و منکر است و هر کس به دنبال گام‌های شيطان بیفتد عاقبتی جز انجام گناهان زشت و ناپسند ندارد :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ... (سوره نور، آیه ۲۱).

۳- منظور از موقعیت‌ها، هرگونه فضایی است که می‌تواند موجب تحریک و سوق دادن انسان به سوی گناه شود، مانند حضور در برخی از گروه‌ها در فضای مجازی، مشاهده برخی فیلم‌ها، انجام بازی‌های رایانه‌ای نامناسب و...

۲۹. از مراحل تکمیلی توبه، جبران حقوق الهی را شرح دهید. فرداد ۹۹ انسانی، شهریور ۹۸ تهری، فرداد ۹۸ تهری
۳۰. یکی از مراحل توبه، جبران حقوق مردم (حق الناس) است. آن را با یک مثال توضیح دهید. فرداد ۹۹ تهری

بررسی

برای اینکه حالت پشیمانی، به ترک گناه بینجامد، چه راه‌هایی را پیشنهاد می‌دهید؟

۲۷ (۲- جبران حقوق الهی و حقوق مردم) (توبه‌کننده تلاش می‌کند حقوقی را که با گناه خود ضایع کرده است جبران نماید. دسته‌ای از این حقوق، مربوط به خداوند است. مهم‌ترین حق خداوند نیز، حق اطاعت و بندگی اوست. توبه‌کننده باید بکوشد کوتاهی‌های خود را در پیشگاه خداوند جبران کند؛ برای مثال، نمازها یا روزه‌های از دست داده را به تدریج قضا نماید و عبادت‌های ترک شده را به‌جا آورد. البته خداوند نسبت به بندگان خود مهربان است و اگر ببیند که شخص توبه‌کار تلاش خود را کرده و نتوانسته همه گناهان را جبران کند، بقیه موارد را خود جبران نموده و او را عفو می‌کند) ۲۹

دسته‌ای دیگر، حقوق مردم است. (توبه‌کننده باید بکوشد اگر ستمی بر مردم کرده است آن را جبران نماید و حقوق مادی یا معنوی آنها را در حد توان ادا کند و رضایت صاحبان حق را به دست آورد) ۳۰

(اگر به آنان دسترسی ندارد، به نیابت از آنان صدقه دهد و برایشان دعای خیر و طلب آمرزش نماید) ۳۱

توجه کنیم ۳۱) حقوق معنوی انسان‌ها بسیار مهم‌تر از حقوق مادی آنان است. اگر با دروغ، غیبت و تهمت آبروی انسانی ریخته شده، اگر قلب پدر یا مادری بر اثر بی‌حرمتی فرزندی شکسته شده، اگر با توزیع کتاب یا راه‌انداختن یک شبکه اجتماعی گمراه‌کننده در فضای مجازی، فساد و تباهی در جامعه گسترش یافته، اگر رفتار ناپسند برخی افراد سبب بدبینی دیگران به دین شده، در واقع حقوق معنوی افراد ضایع شده است و باید فرد توبه‌کننده به جبران حقوق از دست رفته بپردازد. ۳۰ ۳۲

خودارزیابی

رفتار و اخلاق خود را ارزیابی کنید و ببینید به کدام یک از حقوق خداوند و مردم کمتر توجه کرده‌اید. آنها را یادداشت کنید و برای جبران آن برنامه‌ریزی نمایید.

توبه اجتماعی

آنچه تاکنون گفته شد مربوط به توبه فردی بود! ۳۳ (اما جامعه هم اگر در برخی از ابعاد از مسیر توحید و اطاعت از خداوند خارج شد، نیازمند بازگشت به مسیر توحید و اصلاح، یعنی نیازمند «توبه اجتماعی» است) ۳۳

فرداد ۹۸ تهری

۳۱. اگر کسی حقوق مادی یا معنوی مردم را ضایع کرده است و برای جبران به آنان دسترسی ندارد. چه باید بکند؟

۳۲. حقوق مادی انسان‌ها مهم‌تر است یا حقوق معنوی آنها. توضیح دهید؟

۳۳. توبه اجتماعی به چه معناست؟ فرداد ۹۸ تهری و فرداد ۹۹ انسانی

۳۴. چرا بیماری ها و انحراف های اجتماعی از قبیل رشوه گرفتن و رباخواری باید در مراحل ابتدایی اصلاح گردند؟ فردار ۹۸ انسانی

۳۵. چهار مورد از بیماری ها و انحراف های اجتماعی که باید در همان مراحل اولیه اصلاح شوند را بنویسید؟

۳۶. مهم ترین راه اصلاح جامعه ای که گرفتار بیماری ها و انحراف های اجتماعی مثل رباخواری شده است، چیست؟

۳۴ (انحراف های اجتماعی باید در همان مراحل ابتدایی خود اصلاح شوند تا گسترش نیابند و ماندگار

نشوند.) (رباخواری، رشوه گرفتن، بی توجهی به عفاف و پاکدامنی، ظلم کردن و ظلم پذیری و اطاعت از

غیر خدا از جمله این بیماری ها و انحراف هاست.) ۳۵

مهم ترین راه اصلاح و معالجه جامعه از این بیماری ها انجام دادن وظیفه امر به معروف و نهی از منکر

است.) (اگر مردم در انجام این وظیفه کوتاهی کنند، گناهان اجتماعی، قوی تر و محکم تر می شوند و در

تمام سطوح جامعه نفوذ می کنند) در واقع اگر مردم در برابر این گناهان حساسیت نشان دهند و در برابر

آن بایستند و بکوشند که جامعه را اصلاح کنند. (به آسانی می توانند مانع گسترش گناهان شوند.) (اما اگر

مردم کوتاهی کنند و اقدامات دلسوزان جامعه به جایی نرسد و به تدریج انحراف از حق بیشتر و بیشتر

شود، اصلاح آن مشکل می شود و نیاز به تلاش های بسیار و فعالیت های اساسی و زیربنایی پیدا می شود

تا آنجا که ممکن است نیاز باشد انسان های بزرگی جان و مال خود را تقدیم کنند تا جامعه را از تباهی

برهانند و مانع خاموشی کامل نور هدایت شوند.) ۳۹

بیشتر بدانیم

هنگامی که امیرالمؤمنین برای مبارزه با معاویه وارد صفین شده بود، برای لشکریان خود سخنرانی مهمی کرد. در قسمتی از این سخنرانی می فرماید:

«آنگاه که مردم بر حاکم چیره شوند و از وی اطاعت نکنند، یا حاکم بر مردم ستم ورزد، در این هنگام اختلاف و تفرقه پدید می آید و نشانه های ظلم و تجاوز آشکار می شود و فریبکاری در دین رواج می یابد و راه های روشن و سنت ها را می گردد. در این هنگام است که از روی هوشی و هوس عمل شود و احکام خدا تعطیل گردد و بیماری های قلب و روح فراوان شود. در چنین شرایطی دیگر مردم نمی ترسند که حق بزرگی را فرو گذار نمایند یا باطلی بزرگ انجام شود. در این هنگام نیکوکاران ذلیل و اشرار عزیز شوند و عقوبت خداوند در حق بندگان بزرگ گردد.»

سپس به مردم چنین پیشنهاد می کند: «پس ای مردم! بر شما باد خیرخواهی در اجرای حقوق و یاری نیکوی یکدیگر بر آن، زیرا هیچ کس، هر اندازه هم که در به دست آوردن رضای خداوند حریص باشد و تلاشش در راه اطاعت و بندگی خدا فراوان باشد، نمی تواند به حقیقت اطاعتی که شایسته خداوند است برسد...»

۳۷. اگر مردم در انجام دادن وظیفه امر به معروف و نهی از منکر کوتاهی کنند چه نتایج خواهد داشت؟

۳۸. اگر مردم در برابر گناهان جامعه حساسیت نشان دهند و در برابر آنها بایستند و بکوشند جامعه را به وضع و صلاح و

درستی بازگردانند چه نتیجه ای خواهد داشت؟

۳۹. اگر مردم در برابر گناهان جامعه کوتاهی کنند و اقدامات دلسوزان جامعه نیز به جایی نرسد چه نتیجه ای خواهد داشت؟

۴۰. تا چه زمانی برای توبه کردن مهلت داریم؟ بهترین زمان برای توبه کردن چه زمانی است؟

۴۱. چرا دوره جوانی بهترین زمان برای توبه کردن است؟

۴۲. صفات ناپسندی که در ما انسان ها پدید می آیند شبیه به چه چیزی است؟

تا چه زمانی برای توبه کردن مهلت داریم؟

۴۰ (سراسر عمر ظرف زمان توبه است^۱، اما بهترین زمان برای توبه، دوره ای است که امکان توبه بیشتر و

انجام آن آسان تر و جبران گذشته راحت تر است. بر این اساس، بهترین دوره برای توبه دوره جوانی است.) ۴۰

۴۱ (دوره جوانی دوره انعطاف پذیری، تحوّل و دگرگونی و دوره پیری دوره کم شدن انعطاف و تثبیت

خوی ها و خصلت هاست. اگر در دوره جوانی خصلت هایی در انسان پدید آمد و ماندگار شد خارج کردن

آنها در پیری بسیار سخت و طاقت فرسا خواهد بود) ۴۱ صفات ناپسندی که در ما پدید می آیند، (شبیه

ریشه های نهالی هستند که در ابتدا نفوذ کمی در خاک دارد اما هر قدر زمان می گذرد، نفوذ آن بیشتر

می شود و قوی تر می گردد تا جایی که کندن آن درخت بسیار سخت می شود. از این رو، توبه در جوانی

بسیار آسان تر از زمان پیری است.) ۴۲

امام خمینی رحمته الله علیه خطاب به جوانان می نویسد :

۴۳ («بهار توبه ایام جوانی است که بار گناهان کمتر و تیرگی قلب و ظلمت درون اندک تر و شرایط توبه

سهل تر و آسان تر است. انسان در پیری حرص، طمع، حب جاه و مال و طول آرزویش بیشتر است، و

این به تجربه ثابت شده است) و حدیث شریف نبوی شاهد بر آن است^۲. فرض کنیم که انسان بتواند در

ایام پیری به توبه اقدام کند، از کجا که به پیری برسد و اجل، او را در سن جوانی و در حال اشتغال به

نافرمانی نرباید و به او مهلت دهد؟...

پس ای عزیز، از فریب های شیطان بترس و در حذر باش، و با خدای خود مکر و حيله مکن که

پنجاه سال یا بیشتر شهوت رانی می کنم و دم مرگ با کلمه استغفار جبران گذشته می کنم؛ اینها خیال خام

است. اگر در حدیث دیدی یا شنیدی که حق تعالی بر این امت لطف فرموده و توبه آنها را تا قبل از

مشاهده آثار مرگ یا خ^۳ (توبه در ایام پیری صحیح است؛ ولی هیئات که در آن وقت توبه از انسان

سرزند؛ مگر توبه لفظ است؟! اقدام به توبه زحمت دارد؛ ... چه بسا باشد که قبل از فکر توبه یا عملی

کردن آن، اجل مهلت ندهد و انسان را با بار معصیت های سنگین و ظلمت بی پایان گناهان، از این جهان

منتقل نماید. آن وقت خدا می داند که انسان به چه گرفتاری ها و بدبختی ها دچار می شود ...) ۴۴

پس ای عزیز، هرچه زودتر دامن همت به کمر بزن و عزم را محکم و اراده را قوی کن و از گناهان، تا

در سن جوانی هستی یا در حیات دنیایی به سر میبری، توبه کن و مگذار فرصت خداداد از دستت برود.»^۲

۱- اصول کافی، کلینی، ج ۲، ص ۴۴۰، کتاب کفر و ایمان.

۲- اشاره به این حدیث پیامبر صلی الله علیه و آله دارد که فرمود: آدمی پیر می شود در حالی که دو صفت در او جوان می شود: حرص و آرزوهای دور

و دراز (بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۲۲).

۳- شرح چهل حدیث، امام خمینی رحمته الله علیه، ص ۲۷۳ (با ساده سازی برخی کلمات و عبارات).

بیشتر بدانیم

برخیز تا به عهد امانت وفا کنیم
بی مغز بود سر که نهادیم پیش خلق
دارالشفای توبه نبسته است در هنوز
روی از خدا به هر که کنی شرک خالص است
چند آید این خیال و رود در سرای دل
چون برترین مقام ملک دون قدر ماست
تقصیرهای رفته، به خدمت قضا کنیم
دیگر فروتنی به در کبریا کنیم
تا درد معصیت به تدارک دوا کنیم
توحید محض کز همه رو در خدا کنیم
تا کی مقام دوست به دشمن رها کنیم
چندین به دست دیو زبونی چرا کنیم

پیشنهاد

مناجات التائبین را در کتاب «مفاتیح الجنان» بخوانید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:
الف) گناه چه آثاری در وجود انسان باقی می‌گذارد؟
ب) چه اموری است که جز خداوند دیگری توان انجام آن را ندارد؟
ج) خداوند چه راهی پیش پای گناهکار قرار داده که راه عذرآوردن را بر او بسته است؟

ب) درستی یا نادرستی گزاره‌های زیر را با (ص/غ) مشخص کنید.

۱. در توبه کردن همیشه باز است و همواره توفیق توبه برای انسان‌ها میسر می‌باشد. **فرداد ۹۸ انسانی غ**
۲. دوره جوانی دوره کم شدن انعطاف و تثبیت خوی‌ها و خصلت‌هاست **فرداد ۹۸ تهرپی غ**
۳. حقوق مادی انسانها بسیار مهم‌تر و برتر از حقوق معنوی آنان است. **شهریور ۹۸ انسانی غ**
۴. انسان مانند موجودات دیگر می‌تواند در برابر موانع درونی ایستادگی کند. **دی ۹۸ تهرپی غ**
۵. همین‌که انسان بعد از انجام گناه، در دل احساس پشیمانی کند، توبه انجام شده و گناه بخشیده می‌شود. **دی ۹۸ انسانی ص**
۶. اگر رفتار ناپسند برخی افراد سبب بدبینی دیگران به دین شده، در واقع حقوق مادی افراد ضایع شده است. **فرداد ۹۹ انسانی غ**
۷. دوره جوانی دوره انعطاف‌پذیری و دوره پیری دوره کم شدن انعطاف و تثبیت خوی‌ها و خصلت‌هاست. **فرداد ۹۹ انسانی ص**

ج) عبارات‌های زیر را با کلمات مناسب تکمیل کنید.

۱. شیطان، انسان‌ها را به سوی **تسویف** می‌کشاند که این به معنای امروز و فردا کردن است. **فرداد ۹۸ انسانی**
۲. اگر توبه با **ایمان** و **عمل صالح** همراه باشد گناهان را به حسنات تبدیل می‌کند. **فرداد ۹۸ تهرپی**
۳. اگر کسی با زبان، «استغفرالله» بگوید، اما در قلبش **پشیمان** نباشد، توبه نکرده است. **دی ۹۸ تهرپی**
۴. توبه، گناهان را پاک می‌کند و اگر با ایمان و **عمل صالح** همراه گردد. گناهان را به حسنات تبدیل می‌کند. **فرداد ۹۹ تهرپی**

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنَّ اتَّقِيْتُنَّ
 فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَ
 قُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَ قَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ
 تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَ آتِينَ الزَّكَاةَ
 وَ اطَّعْنَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ ۗ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ
 الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَ اذْكُرْنَ
 مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَ الْحِكْمَةِ ۗ إِنَّ
 اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ
 وَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْقَانِتِينَ وَ الْقَانِتَاتِ
 وَ الصَّادِقِينَ وَ الصَّادِقَاتِ وَ الصَّابِرِينَ وَ الصَّابِرَاتِ وَ
 الْخَاشِعِينَ وَ الْخَاشِعَاتِ وَ الْمُتَصَدِّقِينَ وَ الْمُتَصَدِّقَاتِ
 وَ الصَّابِئِينَ وَ الصَّابِئَاتِ وَ الْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَ
 الْحَافِظَاتِ وَ الذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَ الذَّاكِرَاتِ
 أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾ وَ مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ
 وَ لَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ
 الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَ مَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ
 ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾